

KALKINMA STRATEJİLERİ ve İTHAL İKAMESİ

Doç. Dr. Taner Berksoy (*)

I- GİRİŞ

Az gelişmiş ülkelerin özgül sorunlarına ve bunların çözümüne ilişkin yazının büyük ölçüde Batı ülkelerinde üretildiği bilinir. "Kalkınma İktisadi" olarak nitelenen bu yazın değerlendirildiğinde, 1970'li yıllarda kalkınma sürecine ilişkin görüş ve çözümlerin değişmeye başladığı görülür. Önceki dönemlerde ağırlık verilen temel sorunlar ve değişkenler değişirken, sorunlara önerilen çözümler ve politikalar da köktenci bir değişime uğramıştır. Dünya ekonomisinin derin bir bunalıma girmesinin de, özellikle iktisat politikası çözümlenmeleri açısından, bu değişimi pekiştirdiği söylenebilir. Genel plânda bunalımın baş sorumlusu olarak değerlendirilen Keynesgil iktisat yerini Monetarist bir anlayışa bırakmıştır. Bu çerçevede, devlet otoritesinin ekonomiyi dengeleyici ve yönlendirici müdahaleleri yerine, piyasa mekanizmasının dengeleyici ve yönlendirici işlevi ön plana çıkartılmış ve bunalıma çözüm olarak sunulmuştur.

Batı iktisadının bu yönde değişmesi az gelişmiş ülkelerin konjonktürel ve yapısal sorunlarına getirilen çözüm önerilerini de etkilemiştir. Kısa dönemli konjonktür politikaları, dönemin genel eğilimi yönünde, monetarist bir görünüm kazanmıştır. Önceki dönemde yaygın uygulama alanı bulan enflasyonist gelişmeye yönelik konjonktür politikaları yerini muhafazakar bir istikrar yaklaşımı ve durgunluk tercihinde bırakmıştır. Konjonktür politikalarındaki bu değişimin sürükleyicilerinden birisi de uluslararası kuruluşlar ve bunların önerdiği standart politika paketleridir.

Az gelişmiş ülkelerin sorunlarına ilişkin bakış açısındaki temel değişimin strateji tercihlerinde ortaya çıktığı söylenebilir. Bu değişim sürecinde ithal ikamesine dayalı sanayileşme tercihi dünya ekonomisiyle değişik bir düzlemde bütünleşmeyi amaçlayan ihracata yönelik sanayileşme tercihinde dönüşmüştür. Strateji tercihindeki bu dönüşüm Batı ülkelerindeki iktisadi düşüncenin daha muhafazakar ve piyasacı bir görünüm almasının yanısıra, önceki dönemde yaygın uygulama alanı bulmuş olan ithal ikamesinin doğurduğu sorunlardan da kaynaklanmıştır. Öte yandan, sermayenin tüm devreleriyle uluslararasılaşması kaynakların global olarak tahsisini cazip kılan yeni bir dinamik süreç yaratmıştır. Çok uluslu şirketlerin sürüklediği bu yeni dinamik az gelişmiş ülkelerin dünya ekonomisine farklı nitelik ve boyutta eklenmesini öneren yeni bir gelişme tercihinin yansıtılmaktadır. İhracata yönelik sanayileşme olarak tanımlanan bu yeni strateji giderek ön plana çıkartılmış ve sınırlı da olsa uygulama alanı bulmuştur.

(*) Hacettepe Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

II- STRATEJİ TARTIŞMALARINDA TEMEL NOKTALAR

İktisadi kalkınma sorunlarına ve bunlara ilişkin çözümlere bakış açısının ve tercihlerin değişmesi kalkınma stratejisi tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir. Bu tartışmanın, özellikle ülkemizde, dengesiz ve gerçeklerden kopuk olarak geliştiği söylenebilir. İthal ikameci strateji olumlu ve dinamik öğeleri ihmal edilerek eleştirilmektedir. İhracata dayalı sanayileşme yöntemi ise, bazı yönleri göz ardı edilerek, abartılı bir biçimde takdim edilip savunulmaktadır. Oysa gerek düşünce planında, gerekse uygulama biçim ve sonuçları açısından daha dengeli ve gerçekçi değerlendirmeler yapılabileceği açıktır. Bunun için tartışmaya konu olan temel tercih noktaları açıkca ortaya konulup, farklı stratejilerin ortak noktalarının altı çizilmelidir. Bundan sonra stratejilerin uygulama koşulları ve gelişme dinamikleri irdelenerek bir sonuca ulaşılabılır. Bu temel noktalara kısaca değinmek yararlı olabilir.

Kanımızca strateji tartışmalarının iki önemli yönü vardır. Bunlardan birisi ekonominin uzun dönemli, yapısal yönlendirilmesinin hangi mekanizmayla gerçekleştirileceğine ilişkindir. Diğer ise, bu süreçte, ekonominin dünya ekonomisi ile ilişkilerin yönü ve boyutunun belirlenmesiyle ilgilidir. Ekonominin üretim yapısının uzun dönemde belirlenmesinin bütünüyle "fiyat sistemi-piyasa mekanizması"na bırakılması veya bu mekanizmanın toplumsal tercihleri yansıtan müdahalelerin çizdiği çerçevede etkili olması birinci tartışmanın odak noktasıdır. İkinci tartışmanın özü ise, uzun dönemde oluşacak yapının iç talep veya dış talep tarafından belirlenmesi ve buradaki tercihin dinamik uzantıları ve sonuçlarında yatmaktadır.

Bu tartışmalar hakkında, ayrıntısına girmeksizin, genel olarak iki şey söylenebilir.

1- Ekonominin uzun dönemli biçimlendirilmesinin bütünüyle fiyat sistemine bırakılması soyut bir düşünce ürünüdür. Bu, hiç bir dönemde, hiç bir ekonomide uygulama şansı olmamış bir görüştür. Devlet, özgül bir karar birimi olarak var olduğu sürece, ekonominin işleyişine müdahale eder. Amacı ve araçları ne olursa olsun, devlet ekonomiye müdahale ettiği sürece fiyat sistemi bundan etkilenir ve fiyat göstergeleri bozulur. Durum bu olduğunda, strateji tartışmasını müdahalenin var olup olmaması açısından sürdürmek anlamsızdır. Müdahale her tercihte ve her koşulda var olacaktır. Tartışılması gereken müdahalenin amacı, dozu, yönü, biçimi ve araçlarıdır.

2- Müdahalenin her koşulda var olacağı saptandıktan sonra sıra müdahalenin hangi amaçla kullanılacağı sorununa gelir. Burada önemli olan seçilen amacı gerçekleştirmek üzere belirlenmiş üretim alanlarının tercih edileceği, gözetileceği, korunacağı ve özendirileceğidir. Kısacası, hangi strateji seçilirse seçilsin, kendi amacı doğrultusunda, bazı iktisadi faaliyet alanları korunup, kollanacak ve fiyat sistemi de bu yönde bozulacaktır. Dolayısıyla, strateji tartışmasını fiyat sisteminin belli amaçlarla bozulup, bozulmadığı noktasında sürdürmek anlamsızdır. Her stratejide fiyat sistemi temel tercih doğrultusunda bozulmaktadır. Tartışılması gereken fiyat göstergelerindeki bozulmanın dozu, biçimi, araçları ve özellikle süresidir.

İthal ikameci ve ihracata yönelik strateji seçeneklerine bu temel noktalar açısından bakacak olursak iki ortak özelliğin mutlaka vurgulanarak, tartışma dışına çıkartılmasının zorunlu olacağını görürüz:

- a- Her iki strateji de müdahalecidir.
- b- Her iki strateji de fiyat sistemini kendi tercihleri doğrultusunda bozmaktadır.

Bu saptamayı yaptıktan sonra, tartışılması gereken noktanın stratejilerin piyasa mekanizmasını bozucu olup olmadıkları değil, özgül iktisadi koşullara uygunluğu ve getireceği yarar ve maliyetlerin boyutları olması gerektiği anlaşılır.

III- İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞME MODELİ

Son yıllarda adından çok söz edilen ihracata yönelik sanayileşme modeli, ekonominin ve sanayileşmenin bütünüyle dünya ekonomisi koşullarına ve dış talebe göre yönlendirilmesini amaçlamaktadır. Modelin gelişme dinamiği ise, az gelişmiş ülkelerin dışında oluşan ve sermayenin uluslararasılaşması olarak bilinen süreçtir. Bu koşullarda, söz konusu stratejinin uygulanabilme şansı salt ülke tercihine bağlı olmayıp, uluslararası sermayenin de tercihlerine bağlıdır.

İhracata yönelik sanayileşme modelini tam anlamıyla benimsemiş olan az sayıda ülkenin tecrübelerinden edinilen bilgiler, bu tür bir strateji seçimi için bazı ön koşulların varlığının zorunlu olduğunu göstermektedir. Bunlar şöyle özetlenebilir.

1- İhracata yönelik sanayileşme hazır ve etkin bir alt yapı, iletişim ve ulaşım düzeni gerektirir. Bu olanakların rekabetçi maliyetlerle sağlanması zorunludur.

2- Temel girdi sübvansiyonları, kredi kolaylıkları, gümrük ve vergi ayrıcalıkları gibi özendiriciler sistemin gerekli parçalarıdır. Bunlar giderek tırmanan bir tavizler paketi ve müdahale bütünü oluşturur.

3- Bilinçli olarak düşük tutulan işçi ücretleri ve işçi haklarının ciddi biçimde sınırlandırılması uygulamayı sürükleyen temel unsurlardır.

4- Uygulamada ihracata yönelik sanayileşme yabancı sermayenin ve çok uluslu şirketlerin tam katılımıyla sağlanmaktadır. Yabancı sermaye girişi ise, uluslararası düzeyde sürekli olarak tırmandığı gözlenen, ciddi tavizler üzerine oturmaktadır.

5- Bu koşullarda uygulamanın kesintisiz sürdürülebilmesi demokratik olmaktan uzak, baskıcı siyasi rejimlerin varlığını gerektirmektedir.

Bu tür ön koşulların sağlanması ve sürdürülmesiyle yürütülebilen ihracata yönelik sanayileşmenin bazı genel sonuçları da ülke uygulamalarından gözlemlenebilmektedir. Bunlar da şöyle özetlenebilir:

a- İhracata yönelik sanayileşme, özellikle ilk aşamalarında, katma değeri düşük, montaj niteliği ağır basan faaliyet alanlarını ön plana çıkaran bir dinamığe sahiptir.

b- Genellikle montaj niteliği taşıyan bu sanayileşme, ithal harcamalarını da arttırdığı için "net döviz katkısı" sanıldandan düşüktür.

c- Genellikle niteliksiz fakat ucuz işçilik bazına oturan sanayileşmede kadın ve çocuk işçi kullanımı tercih edilmekte, dolayısıyla "istihdam etkisi" sınırlı kalmaktadır.

d- Tavizler ve temel girdi (özellikle işgücü) ucuzluğuna dayanan gelişme dinamiği sonuçta "fakirleştirici büyüme" özelliği göstermektedir.

e- Gelişmenin sürükleyicisi dış talep olduğu için, sonuçta ülke gerçeklerinden ve talep yapısından kopuk, fakat dış şoklara karşı oldukça duyarlı bir ekonomik yapı ortaya çıkmaktadır.

Gerekli koşulları, gelişme dinamiği ve sonuçları dikkatle irdelendiğinde ihracata yönelik sanayileşme modelinin tüm az gelişmiş ülkelerde uygulanabilecek, doğal bir gelişme aşaması olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu modeli ithal ikamesi sürecinin devamı sayılabilecek bir dışa açılma aşaması olarak değerlendirmek de hatalı olur. Bu durumda, ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin ancak ekonomik, toplumsal ve siyasal koşulları belirli özelliklere sahip ve yabancı sermayenin kendi amaçları açısından uygun bulunduğu ülkelerde uygulanabileceği açıktır. Örneğin, sanayileşme ve iktisadi gelişmenin belli bir aşamasına ulaşmış, iç talep hacmi yüksek bir gelişme hızını sürükleyebilecek ülkelerde bu stratejinin tercih edilmesinin ciddi maliyetleri olacaktır. Aynı şekilde, dengeli bir toplumsal gelişme ve demokratik siyasal yaşamı arzulayan ve buna uygun kurumları oluşturmuş ülkelerde de ihracata yönelik sanayileşme modelini uygulamak zor ve sıkıntılı dönüşümleri gerektirecektir. Bu koşullara sahip ülkelerin söz konusu kalkınma stratejisini benimsemeleri hatalı bir tercih olacak ve ekonomiyi ve toplumu ciddi darboğazlara sürükleyecektir.

IV- İTHAL İKAMESİ KARAMSARLIĞI

Yukarıdaki kısa tartışma kalkınma stratejisi seçiminde devlet müdahalesi ve fiyat sisteminin bozulması gibi sorunlar yerine, yapılacak seçimin objektif koşullara uygunluğunun önemli olduğuna işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin, örneğin Türkiye ekonomisi gibi bazı ekonomilere uygun bir tercih olmadığı açıktır. Ancak, sorun bu tespit ile bitmemektedir. Alternatif olarak hangi stratejinin seçilebileceğinin tartışılması gerekir. Alternatif ithal ikamesidir. Fakat, son dönemde ithal ikamesine dayalı strateji yaygın tartışmalara neden olmuş ve giderek ciddi bir karamsarlık içine düşülmüştür. Bu tür bir karamsarlığın özellikle ülkemizde olağan dışı boyutlara ulaştığı kolaylıkla söylenebilir.

Kanıımızca, söz konusu karamsarlık birkaç nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlar şöyle özetlenebilir:

1- İthal ikamesinde az gelişmiş ülkelerin yaşadığı önceki tecrübeye, bir yandan stratejinin yanlış uygulamalarından, bir yandan da süreç içinde ortaya çıkması kaçınılmaz sorunlardan kaynaklanan olumsuz gelişmeler ve tıkanıklıkların ortaya çıkması,

2- Yaygın ithal ikamesi sürecinin yarattığı darboğazların dünya ekonomisinde bunalımın başgösterdiği döneme rastlaması,

3- Sonuçta ekonomik bunalımın da getirdiği tüm tıkanıklık ve darboğazların sorumlusu olarak ithal ikamesinin görülmesi.

Karamsarlığa neden olan etkenlerin sayısı kuşkusuz arttırılabilir. Burada önemli olan söz konusu karamsarlık ve karşıtlığın stratejinin özünden mi yoksa uygulama yöntemi ve biçiminden mi kaynaklandığıdır. Önceki tecrübenin önde gelen eleştiricilerinden birisi olarak, günümüzdeki karamsarlık ve karşıtlığın gerekli olmadığı kanısındayız. Tersine bir siyasi tercih ve bilinçli bir seçim olmadığı sürece, karamsarlık olayın özü ile biçimini karıştırmaktan kaynaklanmaktadır.

İthal ikamesi olayı özde bir "sürekli sanayileşme ve gelişme" yöntemidir. Bu, adeta ithal ikamesinin tanımında vardır. Biçim ise ithal ikamesinin uyarılması ve sürdürülmesinde söz konusu olabilecek alternatif politika yaklaşımlarıyla ilgilidir. Burada önemli olan ithal ikamesi sürecinde doğabilecek kaçınılmaz maliyetleri asgari düzeyde tutacak, maliyetlerin sürekli olmasını engelleyerek süreli olmasını sağlayacak ve sürecin kendi dinamiğini yitirmesini önleyecek yöntemlerin saptanıp, uygulanmasıdır. Biçimde yapılan hatalardan kaynaklanan sorunlardan hareketle özü reddetmemiz doğru bir tavır olmaz.

İthal ikamesine yönelik karamsarlık dikkatli bir gözle değerlendirilirse iki önemli nokta belirgin olarak ortaya çıkmaktadır:

1- Söz konusu karşıtlık ve karamsarlık, genel olarak ele alındığında, adeta sanayileşme ve gelişmenin reddedilmesi anlamına gelmektedir. Nüfusu ve toplumsal yapısı fevkâlade dinamik, gelişme ve sanayileşmede önemli mesafeler katetmiş, beklentileri oldukça yükselmiş, hızla kentleşen ve iç talep potansiyeli hızlı sanayileşmeyi sürükleyecek boyutta bir ülkede bu tür sanayileşmeyi reddetmek, uzun dönemde ciddi ekonomik ve toplumsal sonuçlar yaratacak bir tercihtir. Gerekli önlemlerle beslenmiş ve kendi içinde tutarlı bir plan çerçevesinde uyarılıp, sürdürülen ithal ikamesi uzun dönemde kendisini büyütüp, yaygınlaşarak yeniden üreten bir süreçtir. Bunun gözden uzak tutulması işsizlik, refah kaybı, durgunluk ve dünya ekonomisiyle daha düşük gelir düzeyle-

rinde eklemleme gibi gereksiz kayıplara katlanmayı gerektirir.

2- İthal ikamesine ilişkin özel sorun ise bu gelişme biçimine yöneltilen eleştirilerden kaynaklanmaktadır. Olayın özü ile biçimini karıştırarak, bütünü reddetmeye yönelik eleştirileri haklı bulmak olanaksızdır. Bunların bir kısmına değinmek mümkündür.

a- İthal ikameci sanayileşme müdahaleci olarak nitelenmektedir. Bu, haklı ve doğru bir eleştiri olmadığı gibi salt ithal ikamesine özgü bir olay da değildir. Yukarıda belirttiğimiz gibi özellikle ilk aşamalarında, tüm sanayileşme yöntemleri, adeta eşit düzeyde, müdahalecidir. Bunun en yeni örneği son yıllarda uygulanan ihracata yönelik sanayileşme yöntemidir. Bu yöntemde söz konusu olan tavizler ve subvansiyonlar sonuçta kapsamlı bir müdahale bütünü yaratmaktadır.

b- İthal ikamesinde söz konusu olan koruma ve müdahale fiyat sisteminin bozulması ve piyasa ekonomisinden kopma olarak değerlendirilmektedir. Bu da salt ithal ikamesine özgü ve mutlaka geçerli olacak bir eleştiri değildir. Bir kez, müdahalenin olduğu her yerde fiyat sisteminin bozulması kaçınılmazdır. Zaten doğal gelişme dışındaki uyarılma ve yönlendirilmeler bu tür bozulmalarla sağlanır. İkincisi, fiyat sisteminin bozulması ve piyasa mekanizmasından kopma, müdahalenin dozu, araçları ve süresi tarafından belirlenir. Bu da ithal ikamesinin uygulama biçimine ilişkin bir sorun olup, olayın özüyle ilişkisi dolaylıdır.

c- İthal ikamesinde uygulanan korumanın sonuçta rant yaratan bir süreç olduğu öne sürülmektedir. Bu da her müdahale ortamında ortaya çıkabilecek bir sonuç olup, özden çok biçimi ilgilendiren bir olgudur.

d- İthal ikamesine dayalı sanayileşmenin ekonomiyi dışa kapattığı ve dünya ekonomisinden kopardığı öne sürülmektedir. Bu kısmen doğru bir eleştiri olmakla beraber, yine olayın özünden çok biçimini ilgilendiren yönü ağır basmaktadır. İthal ikamesine konu olan sektör, alt-sektör ve ürünlerin bir süre dünya ekonomisi koşullarından kopması kaçınılmazdır. Bu ithal ikamesinin tanımında vardır. Önemli olan kopmanın mutlak olmasını önleyecek ve üretim koşullarını belirli bir sürede makul ölçülere getirecek müdahale ve koruma araçlarıyla süreci uyarıp geliştirmektir. Aksi taktirde, kopma süreklilik ve yaygınlık kazanacak ve ekonomi giderek dışa kapanarak rasyonellik ve etkinlikten uzaklaşacaktır. Dikkat edilirse bu da ithal ikamesinin özünden çok biçimini ilgilendiren bir eleştiridir. Kaldı ki, ithal ikamesi sürecinde mutlak korumayla uyarılıp, özendirilmiş yerli üretimin dahi, belli zorlamalarla, dış pazarlara yönlenebileceği son yılların Türkiye uygulamasından anlaşılmaktadır. Öte yandan, ithal ikameci sanayileri, belirli süreler sonunda, aşamalı olarak iç ve dış pazarda kontrollü rekabete açarak geliştirecek bir süreç aynı sonucu fazla zorlama olmaksızın sağlayabilir.

V- İTHAL İKAMESİNİN DÜZENLENMESİ

Görüldüğü gibi ithal ikamesine yönelik eleştiriler çoğunlukla olayın özünden çok biçimine ve uygulanmasına yöneliktir. Bu nitelikleriyle eleştirilerin ithal ikamesini reddetmeye yöneltecek bir karamsarlıkta olmasını anlamak güçtür. Tersine, ithal ikamesi

sürecinde öncelikler doğru olarak saptanır, uygulamaya bütünlük ve disiplin getiren bir plân anlayışına ulaşılır ve politika araçları da bu plân-disiplini içine alınarak uygulanırsa, kendini besleyen bir sanayileşme atılımı gerçekleştirilebilir. Geçmiş tecrübeden alınan derslerin de ışığı altında, böyle bir düzenlemede nelerin göz önünde tutulması gerektiği şöyle özetlenebilir:

1- İthal ikamesi bir dış ödeme dengesi sorunu, bir döviz tasarruf aracı olmaktan çıkartılıp, bilinçli tercihler içeren bir sanayileşme yöntemi, birikim modeli ve bir ekonomik yapı oluşturma sorunu olarak ele alınmalıdır. İthal ikamesine salt bir döviz sorunu olarak bakmakla, bir sanayileşme aracı olarak bakmak arasında amaçlar, araçlar ve sorunlar açısından ciddi farklar olacağı açıktır.

2- İthal ikamesi bir sanayileşme-gelişme yöntemi olarak ele alınıp, düzenlenirse ilk dikkate alınması gereken nokta endüstriler arası bağlantılar ve potansiyel rekabet gücü olmalıdır. Bu iki kriter açısından olumlu özellikler gösteren alt sektörler ve hatta ürünler öncelik taşımalıdır. Önceliklerin uygulamaya aktarılması makro tercihlerden çok proje düzeyine inen yaklaşımla sağlanmalıdır.

3- İthal ikamesinin koruma ve müdahale ile sağlanacağı açıktır. Önemli olan koruma ve müdahalenin önceliklere yönelik, açık, net ve takvime bağlı olarak uygulanmasıdır. Diğer bir deyişle, zaman perspektifi ve ilkeleri belirlenmiş ve bağlayıcı biçimde açıklanmış korumanın titiz şekilde sürdürülmesi ve müdahalenin rasyonel bazda tutulması zorunludur.

4- Sektör, alt-sektör ve tercihen ürün hatta gerekirse firma bazında, zaman perspektifine bağlı olarak, istihdam, teknoloji, katma-değer, döviz vb. gibi kazanımları belirleyen bir performans kriterleri seti geliştirilip, sağlanacak koruma ve destek buna bağlanmalıdır.

5- Koruma mutlak olmamalı ve önceden açıklanmış bir takvime bağlı olarak aşamalı biçimde azaltılarak kaldırılmalıdır. Söz konusu takvimin ürün niteliklerine göre değişebileceği açıktır. Önemli olan, yatırım kararlarına temel oluşturan fiyat-maliyet bozulmasının hangi sürede ve ne tür aşamalarla kaldırılacağıının, rekabete nasıl bir süreçte ve ne zaman açılacağıının önceden belirlenmesi ve yatırımcıya bildirilmesidir.

6- Yerli üretimin mutlaka ithal yasaklarına ve miktar sınırlamalarına yol açması engellenmeli, yerli üretim lehine sağlanan özendiriciler vergi-subvansiyon vb. gibi alanlara kaydırılmalıdır. Böylece, belirli bir süre sonunda da olsa, ürünün dış ve özellikle iç

piyasada (kendi lehine bir fiyat farkıyla) yabancı ürünlerle bir arada yaşaması sağlanmalı ve bu önceden bir takvim çerçevesinde açıklanmalıdır.

7- Koruma ve müdahale araçları doğru saptanmalıdır. Her türlü önlemin sonuçta maliyet-fiyat ve özel karlılığı etkileyeceği ve temel özendiricinin bu olduğu açıktır. Ancak, önceki tecrübenin de işaret ettiği gibi, kur ve faiz politikası gibi genel araçlar sonuçta düzensiz, kontrolsüz ve rastgele oluşumlara yol açmaktadır. Yapılması gereken bu genel araçları diğer makro amaçlar için uygularken, ithal ikamesini ürüne özel, selektif ve kolaylıkla kontrol edilebilir araçlarla yönlendirip uyarmaktır.

8- Koruma araçları saptanırken doğrudan fiyat ve maliyetleri etkileyecek politika araçları (kur, ithal yasakları vb. gibi) yerine subvansiyon ve vergi ayrıcalıkları gibi özel maliyetleri dolaylı olarak etkileyecek araçlara ağırlık vermek daha yararlı olacaktır. Bu tür önlemler;

a- Saptanan önceliklere göre kolaylıkla düzenlenip, farklılaştırılabilir.

b- Sektör, alt-sektör, ürün ve hatta gerekirse proje ve firma düzeyine inebilecek şekilde farklılaştırılarak, selektif olarak uygulanabilir ve böylece genel ve anlamını yitirmiş bir koruma yerine sadece özendirilmek istenen faaliyet korunmuş olur,

c- Bu tür düzenlemeler, genel araçların tersine, istendiği biçimde takvime bağlanabilir ve önceden açıklanabilir.

d- Ödüllendirme ve cezalandırma işlemi daha kolaylıkla yerine getirilebilir ve üretimde etkinliğe ve giderek rekabete daha kolay yöneltmek mümkün olabilir.

e- Genel olmaktan çok selektif önlemlere ağırlık verilmesi ve bunların da mikro düzeyde dikkatli planlanması uygulama sırasında korumadan kaynaklanacak maliyetlerin asgari düzeyde tutulmasını sağlayacaktır.

9- İthal ikamesinin bu tür bir yaklaşım içinde düzenlenmesi kuşkusuz bir plan çerçevesi ve uygulamada bir plan disiplini gerektirir. Sıralanan önlemlerin salt piyasa güçlerince sağlanması söz konusu değildir. Bu nedenle müdahale ve korumanın bir plana bağlanarak rasyonalize edilmesi gerekir.

VI- SONUÇ

İktisadi kalkınma stratejilerinin seçimi öncelikle ve önemli ölçüde siyasi iktidarların siyasal tercihleri yönünde belirlenir. Bu, toplumsal yönetimin ve karar almanın kaçınılmaz sonucudur. Öte yandan, söz konusu stratejiler ekonomik içerikleri, öngördükleri gelişme biçimi ve muhtemel sonuçları açısından da tartışmaya açıktır. Önemli olan stratejilerin ekonomik yönünü açık yüreklilikle ve objektif olarak tartışabilmektir.

Son yıllarda gözden düştüğü izlenen ithal ikameci kalkınma stratejisi de böylesine açık yürekli ve objektif bir değerlendirme süzgecinden geçirilmelidir. Bu tür bir değerlendirmede önemli olan, olayın özü ve biçimini karıştıırıp, ithal ikamesinin geçersiz nedenlerle özde reddedilmesinin hatalı olacağını bilmektir. İthal ikamesi özü itibariyle halâ geçerli ve sağlıklı bir kalkınma yöntemidir. Bu sürecin nasıl uyarılıp, ne tür önlemlerle özendirileceği ise, uzun vade çerçevesinde, dikkatle planlanması gereken bir olgudur. Tartışmalarda ve uygulamada esas gözetilmesi gereken nokta budur. Gerçekleri bunun ötesine zorlamak tartışmaları anlamsız kılacağı gibi, uygulamanın da ekonomiye ve topluma pahalıya malolması sonucunu doğurur.

